

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ПРИСЯЖНЮК НАТАЛІЯ АНДРІЇВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ЗАХИСТОМ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Н. А. ПРИСЯЖНЮК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ЯКОБЧУК Валентина Павлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **Присяжнюк Наталію Андріївну** допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ПРИСЯЖНЮК Наталія Андріївна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

ПРИСЯЖНІЮК Н.А. Формування системи публічного управління захистом навколишнього природного середовища на регіональному рівні. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» усіх форм навчання. – Поліський національний університет, Житомир, 2022.

Дослідження доводить, що формування системи публічного управління захистом навколишнього середовища на регіональному рівні забезпечить модернізацію механізмів адміністрування на територіальному рівні, збільшить відповідальність органів влади, підприємств, громадян і суспільства в цілому за наслідки природокористування. Зроблені акценти на концептуальних положеннях сталого розвитку, впливі підприємницького сектору та людини на біосферу, на порушення природних балансів та відтворення природних ресурсів. Обґрунтовані напрями екологічної політики з врахуванням європейських практик.

Ключові слова: публічне управління, механізми, природне середовище, екологічна політика, забруднення, модернізація, регіон.

SUMMARY

PRYSIAZHNIUK N. Formation of a system of public management of environmental protection at the regional level. - Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 281 "Public management and administration" of all forms of education. – Polis National University, Zhytomyr, 2022.

The study proves that the formation of a system of public management of environmental protection at the regional level will ensure the modernization of administrative mechanisms at the territorial level, will increase the responsibility of authorities, enterprises, citizens and society as a whole for the consequences of nature use. Emphasis is placed on the conceptual provisions of sustainable development, the impact of the business sector and man on the biosphere, on the disruption of natural balances and the reproduction of natural resources. Grounded directions of environmental policy taking into account European practices.

Key words: public administration, mechanisms, natural environment, environmental policy, pollution, modernization, region.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	7
РОЗДІЛ 2. СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ	16
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	23
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Україна, в умовах воєнної агресії російської федерації, яка викликала рунацію екологічної інфраструктури нашої держави має розробити ряд ефективних заходів удосконалення моделі публічного управління захистом навколишнього природного середовища та збереження природного потенціалу, як країни в цілорму, так і її регіонів. Це передбачає необхідність дотримуватися основних концептуальних положень еколого-орієнтованого, сталого розвитку в системі управління регіонами та територіальними громадами.

В цих надскладних умовах розвитку України, система взаємовідносин «економіка - навколишнє природне середовище», орієнтована на пріоритет економічних ефектів над екологічними, таким чином, трансформація моделі публічного управління повинна знайти інструменти і шляхи зміни пріоритетів на користь відновлення навколишнього природного середовища на регіональному рівні. Передумовами такого дисбалансу виступають: переважання частки промислових підприємств ресурсноємних галузей, які мають найбільший негативний вплив на навколишнє середовище; нераціональне використання природних ресурсів; зростання виробничих відходів; погіршення якості водних ресурсів і атмосферного повітря; щорічно зростаюча захворюваність і значне скорочення населення країни; відсталість технологій; низька частка фінансування природоохоронних заходів тощо.

Теоретичну основу кваліфікаційної роботи склали розробки та наукові праці Бакуменка В.Д., Бистрякова І.К., Карташова Є.Г., Данилишина Б.М., Іванової Т.В., Куценко В.І., Пилипіва В.В., Хвесика М.А., Хлобистова Є.В., але сьогодні з'явилися ряд актуальних проблем, які потребують подальших досліджень.

Мета кваліфікаційної роботи це висвітлити сучасні, ефективні, практико-орієнтовані підходи управлінні екологічним розвитком регіонів та розробити

практичні реалізації по покращення механізмів управління навколишнім середовищем регіонів.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

1) виявлення та аналіз основних практико-орієнтованих підходів в управлінні екологічним розвитком регіонів;

2) визначення потенційних можливостей для впровадження механізмів та інструментів обраних підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища на регіональному рівні;

3) висвітлення тенденцій і шляхів публічного управління у сфері екологічного розвитку регіонів.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові методи пізнання суспільних явищ і процесів (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація) та соціологічні методи отримання емпіричних даних. Емпірична основа дослідження це результати експертного опитування суб'єктів господарювання, представників регіональних органів влади, громадських організацій, бізнес-структур, наукової екологічної спільноти.

Практичне значення результатів теоретичного та емпіричного аналізу полягає у визначенні найбільш ефективних практико-орієнтованих підходів в управлінні екологічним розвитком регіонів, що дозволить створити умови для формування та реалізації регіональної екологічної політики у вигляді конкретних цільових екологічних програм, природоохоронних проектів, удосконалення організаційної структури управління та створення і розвиток екологічних кластерів у просторових межах регіону.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 37 сторінок. Робота містить таблиці, додатки. Список використаних джерел складається з 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

В умовах посилення негативних впливів, на територіальний розвиток, наслідків воєнних дій, викликаних агресією російської федерації проти України, особливо важливо запровадити найкращі сучасні підходи до публічного управління природокористуванням територіальних громад. Актуальність дослідження визначається тим, що започатковані екологічні реформи в Україні сповільнились в період війни, що висунуло нові вимоги до публічного управління в екологічній сфері. Таким чином, існуючі підходи реалізації екологічної політики держави потребують трансформації системи публічного управління у відповідності до виникнення нових екологічних ризиків.

Погіршення екологічної ситуації вимагає розробки концептуальних засад стратегії публічного управління екологічною сферою регіонів України, яка, враховуючи завдання підвищення екологічної самостійності регіонів і територіальних громад під час війни, повинна базуватись на визначенні пріоритетів екологічної регіональної політики. Це передбачає створення умов для усунення внутрішніх і зовнішніх загроз природокористування в регіонах

та територіальних громадах, застосування новітніх технологій публічного адміністрування на територіальному рівні, формування екологоорієнтованого сприйняття українським суспільством значення екологічної політики та захисту навколишнього природного середовища. Стратегія сталого розвитку передбачає здійснення, на територіальному рівні, важливих реформ і програм екологічного розвитку, побудови прозорої системи адміністрування екосистем, забезпечення ефективності публічної служби, створення професійних інститутів публічного управління, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій тощо. В регіонах потрібно відійти від централізованої моделі управління

екологічними процесами, побудувати ефективну демократичну систему територіальної організації влади, забезпечити максимум можливостей для місцевого самоврядування, реалізувати екологічні заходи у відповідності до положень Європейської хартії місцевого самоврядування.

Екологізація державного та регіонального розвитку є закономірним процесом подальшого вдосконалення суспільних відносин і продуктивних сил соціально-економічних систем, який заснований на екологічній орієнтації інноваційної політики держави в регіонах та територіальних громадах. Метою сучасної системи публічного управління є забезпечення екологічної безпеки держави та її територій, формування пріоритетів екологічного розвитку регіонів, забезпечення ефективного функціонування соціально-економічної системи країни в цілому.

В умовах воєнного часу, механізми публічного управління мають реалізуватись шляхом формування та реалізації обох стратегій одночасно, а саме національної та регіональної екологічної політики, що сприятиме комплексному вирішенню регіональних і загально-національних екологічних проблем, від чого значною мірою залежить соціально-економічна стабільність країни в цілому. Реалізація регіональної екологічної політики країни є однією з неодмінних умов для збереження національної безпеки, забезпечення соціальної, економічної та геополітичної стабільності держави, формування регіональної моделі екологічного розвитку [8].

Регіональна екологічна політика країни є органічною складовою національної екологічної політики та в контексті децентралізації публічного менеджменту, забезпечує управління охороною навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів і безпеки життя людей на регіональному рівні. Особливої актуальності, регіональна екологічна політика, набуває в умовах подолання наслідків негативного впливу воєнної агресії на екологічний стан територій, що потребує здійснення ряду оперативних заходів стимулювання механізмів сталого розвитку та відновлення регіонів.

Так, спираючись на нормативно-правове екологічне національне та міжнародне законодавство, стандарти та норми функціонування екологічної сфери регіону та необхідності стійкого розвитку інших елементів соціально-економічної системи на регіональному рівні, потрібно створити принципово нову модель територіального управління у сфері охорони навколишнього природного середовища. Це породжує об'єктивну потребу регіонального розмежування управлінських рішень і практичних дій, спрямованих на стабілізацію та поліпшення екологічної ситуації.

Україна, в умовах воєнного стану, потребує прийняття кардинальних рішень в галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування. Питанням збереженню та відтворенню довкілля, пошуку інноваційних механізмів раціонального використання природних ресурсів, зменшенню негативних впливів на природні екосистеми, охороні здоров'я людей повинна приділятися особлива увага зі сторони органів державної влади та місцевого самоврядування, це сьогодні основні пріоритети розвитку регіонів. Індекси екологічної стійкості (ІЕС) країн, які проводять агрегування 22 комплексних індикаторів по 67 параметрах, дають можливість оцінити прогрес країн до еколого-безпечного розвитку. З 142 країн, які включені в рейтинг по ІЕС Україна посіла 137-те місце, а в п'ятірці світового лідерства знаходяться Фінляндія, Норвегія, Канада, Швеція. Агрегування 87 параметрів екосистем світу Україна знаходиться на 127-му місці серед 165 країн [28].

Світові банк оцінює енергоефективність економіки України, ВВП, на одиницю спожитої енергії, нижче показників Польщі - в 2,5 рази, США і Китаю - в 3 рази, а Японії - в 4,5 рази. Посилились структурні деформації промисловості, в структурі промислового виробництва зросли матеріаломісткі і енергоємні, найбільш забруднюючі довкілля галузі- гірничо-металургійна, паливно-енергетична, хімічна та нафтохімічна - з 23% біля 60% загального промисловирвогшо виробництва [49]; накопичення промислових відходів перевищило 30 млрд. тонн, це займає площу близько 160 тис.гектарів;

відбувається зростання інтенсивності забруднення поверхневих ресурсів питної води і зношеності ресурсів прісних підземних вод [40]. Вона викликала взагалі критичну ситуацію в сфері охорони навколишнього середовища, це рунація екологічної інфраструктури міст і регіонів, знищення цілих екосистем, підвищення цін на природні та енергетичні ресурси.

В цих умовах, потрібна розробка принципово нової по суті і пріоритетах екологічної політики держави, радикально оновленої законодавчої бази, завдань, цілей та шляхів її впровадження. Ситуація, що склалася в природоохоронній сфері, свідчить про неефективність існуючої нормативно-правової бази в умовах воєнного стану та екологічної кризи. Державне управління, таким чином, в сфері охорони навколишнього природного середовища регіонів передбачає розробку системних заходів, які будуть спрямовані на врегулювання проблем взаємодії органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства і природи по збереженню і відновленню навколишнього природного середовища зруйнованого під час війни; формування системи нових екологічних концептуальних положень природозбереження [11].

Діяльність у цьому напрямі повинна активізуватись на глобальному рівні через міжнародно-правові, політичні та зовнішньоекономічні заходи, спрямовані на екологозбереження країни під час війни, відновлення запасів природних ресурсів і механізмів їх розподілу і використання на територіальному рівні, реалізації заходів пов'язаних з покращенням екологічного стану постраждалих, від воєнної агресії територій і екосистем.

Управління в сфері охорони навколишнього природного середовища дедалі активніше реалізується в економічній стратегії розвинених країн і великих компаній світу [8].

Потрібно розробити і здійснити комплекс заходів, які вирішать завдання збереження екологічної орієнтації сталого розвитку України та її регіонів, де під сталим розвитком розуміють такий подальший розвиток, який задовольняє потреби сучасного покоління, тобто передбачає стійке невиснажливе

використання ресурсів навколишнього середовища для задоволення потреб нинішніх і майбутніх поколінь [14].

Правова основа державної екологічної політики на територіальному рівні визначається Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 1991 року, Конституцією України, Законами України «Про охорону атмосферного повітря» від 1992 року, «Про плату за землю» від 1992 року, «Про природно-заповідний фонд України» від 1992 року, «Про тваринний світ» від 1993 року, «Про екологічну експертизу» від 1995 року, «Про відходи» від 1998 року, «Про екологічний аудит» від 2004 року, Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» з 2020 року [23].

Організація державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища України забезпечується трьома рівнями прийняття управлінських рішень, а саме, національним, регіональним та місцевим. Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року №188 функції національного рівня управління включають вирішення питань: розробки методологічного, нормативно-методичного та правового забезпечення з питань управління використанням природних ресурсів і попередження забруднення навколишнього середовища. На національному рівні інститути державного управління займаються розробкою політики регулювання ядерної безпеки і проведення державної екологічної експертизи; формуванням економічного механізму природокористування; здійсненням державної політики, щодо зон надзвичайних екологічних ситуацій; встановленням нормативів якісного стану природних ресурсів; формуванням та використанням державних позабюджетних фондів охорони навколишнього середовища; регулюванням використання ресурсів державного значення. Національний рівень державного управління опікується державним контролем за дотриманням природоохоронного законодавства, в тому числі в галузі ядерної

та радіаційної безпеки; здійсненням екологічного аудиту та ліцензуванням екологічно небезпечних видів діяльності; проведенням єдиної науково-технічної політики щодо охорони, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, збереженням біорізноманіття; забезпеченням екологічної безпеки як складової національної безпеки; реалізацією міжнародних угод їх виконанням Україною і підтримкою міждержавних відносин у природоохоронній сфері; забезпеченням процесу прийняття державних рішень з урахуванням екологічних вимог; екологічною освітою та екологічним вихованням [17].

Регіональне управління захистом і збереженням природних ресурсів опікуються регіональні органи публічного управління, які вирішують питання: по використанню природних ресурсів регіонального значення; визначенню нормативів забруднення природного середовища (встановлення нормативів гранично допустимих викидів, гранично допустимих скидів та розміщення відходів); впровадженню економічного механізму природокористування на регіональному рівні; проведенню моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення навколишнього середовища; розробка програм введення природоохоронних заходів, реалізація інвестиційної політики; інформування фізичних та юридичних осіб з екологічних проблем [28].

Україна співпрацює в сфері охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки з європейським і світовим співтовариством, примає участь в координації розроблення, підготовки до ратифікації та впровадження міжнародних договорів, через Міністерство екології та природних ресурсів України та інші інституції [27; 29]. Таким чином, розробка еколого-економічних механізмів природоохоронної діяльності та раціонального природокористування є необхідною умовою здійснення дієвої екологічної політики на кожному з рівнів. Сьогодні в Україні відбувається становлення

ринкової економіки і, отже, всі сфери життєдіяльності повинні використовуватися на ринкових умовах [28].

Мета економічної модернізації полягає в узгодженні економіко-екологічних потреб виробництв на вертикальному - державних, регіональних, локальних, так і горизонтальних - територіальних і відомчих і між підприємствами. Ключовими функціональними складовими державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища є наступні елементи економічного механізму [37]: плата за забруднення довкілля і платежі за використання природних ресурсів; механізми відшкодувань збитків, які завдано унаслідок порушень законодавчої бази з охорони природного середовища; система державного бюджетного фінансування природоохоронних заходів за напрямами, об'єктами та/або заходами за бюджетною програмою «Здійснення природоохоронних заходів».

Економічний механізм державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні базується на ряді основних принципів: платність за спеціальне використання природних ресурсів і за негативний вплив на навколишнє природне середовище; цільове використання коштів, отриманих від зборів за забруднення навколишнього природного середовища і спеціальне використання природних ресурсів, на ліквідацію джерел забруднення, відновлення і підтримання природних ресурсів в належному стані; наукове обґрунтування - цей при розумному поєднанні еколого-економічних інтересів, які орієнтовані на права людини на здоров'я і сприятливе для життя навколишнє середовище; економічна відповідальність - природокористувачі зобов'язані відшкодувати збитки, заподіяні природному середовищу, здоров'ю людей і власності [28].

Головною метою зазначеного економічного механізму є: стимулювання шляхом впровадження еколого-економічних інструментів природокористувачів до зменшення негативного впливу на природне середовище, раціонального і дбайливого використання природних ресурсів та скорочення енергоємності і ресурсоємності одиниці продукції; створення за рахунок коштів, отриманих від

екологічних зборів і платежів, незалежного від державного та місцевого бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів та робіт [28].

В Україні економічний механізм державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища знаходиться на стадії становлення. Базовими елементами нинішнього економічного механізму є плата за забруднення довкілля і платежі за використання природних ресурсів, податкові пільги, система фінансування природоохоронних заходів, механізм відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення відповідного законодавства.

Чинний економічний механізм оперує в основному групою інструментів, які змушують товаровиробників обмежувати негативний вплив на навколишнє природне середовище згідно з вимогами нормативних актів, постанов і законів. Разом із тим, цей механізм не спонукає до впровадження екологічно безпечних способів господарювання, застосування передових сучасних екологічно чистих технологій, що веде до погіршення якості навколишнього природного середовища [11].

В теорії розрізняють три основних типи економічних механізмів державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища [8]: 1) м'який (компенсуючий) - ліберальний в екологічному відношенні, 2) стимулюючий - орієнтований на розвиток природоохоронних і екологізбалансованих виробництв і видів діяльності; в його основі лежать ринкові інструменти; дозволяє поліпшити використання та охорону природних ресурсів; 3) жорсткий - використовує адміністративні і ринкові інструменти; за допомогою податкової, кредитної і штрафної політики пригнічує розвиток певних галузей, сприяючи, таким чином, економії природних ресурсів.

Висновок до 1 розділу

В Україні на сьогодні функціонує ряд економічних та екологічних механізмів публічного адміністрування на загальнодержавному та

регіональному рівнях, які неефективно реалізують функції захисту навколишнього природного середовища і не в змозі, в період воєнного стану, покращити стан природних ресурсів територіальних громад. Це негативно відбивається на стані навколишнього природного середовища і здоров'я населення. В умовах, що склалися найбільш прийнятним буде використання комбінації стимулюючого і жорсткого типів еколого-економічного механізму адміністрування. Сучасний комплексний механізм державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища вимагає застосування декількох груп методів, що включають різні інструменти: адміністративні, економічні, соціальні, правові та інформаційні. Застосування всіх цих методів в сукупності може забезпечити реалізацію екологічної політики держави та призвести до очікуваних, необхідних і максимально вигідних результатів для усіх суб'єктів екологічних відносин .

РОЗДІЛ 2.

СТАН ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ

Розвиток державного системи управління в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні, в умовах глобальних викликів та воєнно-політичної та еколого-економічної кризи, тісно пов'язаний з пріоритетами внутрішньої та зовнішньої екологічної політики держави. Екологічна політика на всіх рівнях має узгоджувати ресурсозберігаючі та економічні інтереси всіх учасників екологічного процесу, бути спрямованою на збереження і відновлення природного потенціалу України та її регіонів та сприяти підвищенню конкурентноздатності національного господарства

Орієнтирами в цьому є положення постанови Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. «Про основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», розпорядження Уряду № 880-р від 17.10.2007 року «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який вводиться у дію з 01.01.2020р., Програма інтеграції України до Європейського Союзу в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [12].

Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року передбачає розробки інноваційних нормативно-правових документів, які спрямовані на: впровадження цієї Стратегії через Національний план дій та відповідні регіональні плани дій з охорони навколишнього природного середовища; гармонізацію природоохоронного законодавства із законодавством ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України в рамках глобальних та регіональних конвенцій, протоколів до них, угод тощо; реформування

природокористування шляхом запровадження принципу розмежування природоохоронних та господарських функцій з використання природних ресурсів; розробку секторальних природоохоронних стратегій та програм; запровадження безперервної екологічної освіти для цілей сталого розвитку та поширення екологічної просвіти населення; розробку й впровадження екосистемного інтегрованого підходу в управлінську діяльність; запровадження системи економічних та адміністративних стимулів з широкого впровадження систем екологічного управління та екологічної сертифікації; впровадження нових технологій більш чистого виробництва, ресурсо- та енергозбереження; зменшення забруднення довкілля та забезпечення екологічної безпеки [24].

Проекти нормативно-правових актів, програм і планів дій в тому числі галузевих і регіональних, повинні бути предметом стратегічної екологічної оцінки – перевірки впливу на довкілля економічної ефективності, відповідності вимогам законодавства ЄС і міжнародним угодам, обговорюватись зі всіма зацікавленими сторонами (виробниками, громадськістю, місцевими органами влади). Вказані документи мають переглядатись не рідше як раз в п'ять років на предмет оцінки ефективності в досягненні цілей екологічно безпечного розвитку.

При цьому першопричинами екологічних проблем України було визначено: наявна структура економіки з більшою часткою енерго- та ресурсоємних галузей; зношеність основних засобів виробничої інфраструктури; наявні система державного управління щодо охорони навколишнього середовища, регулювання природокористування; неналежне розуміння в суспільстві екологічних пріоритетів й переваг сталого розвитку; недотримання законодавства в сфері охорони навколишнього природного середовища [24]. Проте фактично ці проблеми не були вирішені. Це знайшло підтвердження в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», в якому головними екологічними проблемами України визначено, зокрема: підпорядкованість пріоритетів екологічного характеру економічній доцільності; неналежне

врахування наслідків щодо довкілля у законах та нормативно-правових актах, зокрема Кабінетом Міністрів України та іншими органами влади; домінування енерго- та ресурсоємних галузей у структурі національної економіки переважно з негативним екологічним впливом, що суттєво посилюється внаслідок неврегульованості при становленні ринкових умов господарювання; моральне й фізичне зношення основних фондів у галузях економіки України; недієва система державного регулювання сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування (неузгодженість заходів центральних і місцевих органів влади, незадовільний стан державного моніторингу навколишнього середовища); недостатнє розуміння серед громадськості переваг сталого розвитку та пріоритетів збереження довкілля, недосконалість системи інформаційного забезпечення та екологічної освіти; низький рівень дотримання екологічних прав і обов'язків громадян та природоохоронного законодавства; недостатність фінансування з боку держави природоохоронних заходів, їх фінансування за залишковим принципом [23].

Зрозуміло, що питання створення загальнонаціональної системи раціонального природокористування в Україні виступає ключовою передумовою державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища на засадах концепції сталого розвитку. Воно може бути вирішено при завершенні реформ в економіці. Проте реалізовувати справу екологізації системи господарювання є необхідним у короткій перспективі, оскільки її результативністю обумовлюються перспективи добробуту країни.

Процес розробки та реалізації державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища умовно можна поділити на чотири етапи. По-перше, визначення потреб населення та планування державного впливу. По-друге, реалізація державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища. По-третє, оцінка отриманих прогнозованих та непрогнозованих результатів реалізації державного регулювання. По-четверте, оцінка ефективності державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища. На етапі планування

державного регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища наявні механізми мають бути орієнтовані на: визначення наявних та понейних соціальних проблем; формування стратегії вирішення проблеми; механізми виявлення потреб в ресурсах для вирішення проблем.

Віськові дії приводять до надмірної експлуатації природних ресурсів, що посилює кризовий стан економіки та збільшує ризики, які викликають техногенні катастрофи, не дають можливості державним інститутам влади і суб'єктам природокористування здійснювати фінансування природоохоронних заходів, які будуть спрямовані на подолання негативного впливу на навколишнє середовище; вимагають розробки оптимальної екологоорієнтованої стратегії подальшого розвитку економіки України, що розширить можливості управління екологічною безпекою. Стає, все більш очевидним той факт, «що земна біосфера й екосистеми різних рівнів мають обмежені можливості щодо забезпечення свого нормального функціонування і відтворення в умовах надмірного впливу людської діяльності» [49].

Досягнення конкретних позитивних результатів екологічної політики у всьому світі визнано найефективнішим застосування економічних методів регулювання природокористування і природоохоронної діяльності. Більше того, саме ці методи виявляються здатними не тільки стабілізувати екологічний стан, а також попередити його погіршення. На протязі 2021 року охорона об'єктів у навколишньому природному середовищі України фінансувалась в обсягах 34,3 млрд.грн., з яких 70% були спрямовані на фінансування поточних витрат на природоохоронну діяльність, пов'язану з експлуатаційними втратами і на обслуговування природоохоронних механізмів, 26,5% були спрямовані на інвестування основного капіталу підприємницького сектору у сфері будівництва і реконструкції природоохоронної інфраструктури, потреби в обладнанні для екологічних об'єктів склали 3,5% (1,2 млрд. грн.) - витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання (табл.2.1).

**Капітальні інвестиції та поточні витрати на природоохоронну діяльність
(млн.грн.)**

Напрями	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Усього	24591,1	32488,7	31491,9	34392,3
у тому числі на				
охорона атмосфери і проблем кліматичних змін	2942,7	4263,4	4712,3	6403,5
очищення зворотних вод	7493,	8960,1	9341,7	11316,1
поводження з відходами	7539,1	8928,2	9979,1	10012,2
захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод	1540,9	1617,1	2268,2	2732,6
зниження шумового і вібраційного впливу	108,3	361,9	696,4	278,1
збереження біорізноманіття і середовища існування	400,7	594,1	944,5	871,1
радіаційну безпеку	4293,6	7053,4	3114,1	2166,5
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	48,7	58,6	89,2	124,1
інші напрями природоохоронної діяльності	223,2	651,4	346,1	487,6

Джерело: Державна служба статистики України [23].

Фінансові ресурси держави та місцевих джерел фінансування були освоєні в обсязі 20,5 % капітальних інвестицій, були здійснені поточні затрати в обсязі 4,1 %, основні джерела фінансових витрат, пов'язаних з природоохоронною діяльністю попередніх років, це фінанси підприємницького сектору- відповідно 76,5 % і 95,8 %. Більше половини капітальних інвестицій та поточних витрат від сумарного обсягу по країні було освоєно підприємствами Дніпропетровської, частини Донецької областей. Найменші обсяги коштів на здійснення природоохоронних заходів були витрачені підприємствами Волинської, Житомирської, Закарпатської, Тернопільської, Херсонської областей. Переважна частина інвестиційних ресурсів та поточні витрати на навколишнє природне середовище було спрямовано на очищення зворотних вод – 47 % до загального обсягу, а також на поведження з відходами та охорону атмосферного повітря і клімату - по 20 % [24].

У відповідності до Податкового кодексу України передбачено, що щорічно до 1 червня відбувається внесення змін по податкових ставках, враховуючи індексацію примислових товарів, робіт, послуг з таких податків і зборів. Об'єктом та базою оподаткування екологічного податку, в сучасних умовах, є обсяг забруднення промислових товарів, викидів шкідливих речовин в атмосферу, які здійснюють стаціонарні джерела; обсяг забруднення водних об'єктів; обсяг побутових відходів, які знаходяться в спеціальних місцях на протязі періоду звітування; обсяг електроенергії, яка вироблена ядерними установками (атомними електростанціями) [44]. Так, у 2021 р. порівняно із 2020 р. на 11,2% було збільшено ставки екологічного податку. Проте надходження до державного бюджету за екологічним податком та рентними платежами скоротились порівняно із 2020 р. на 4,5% (2,3 млрд грн) і становило 48,5 млрд грн.

Забруднюючі чинники, які впливають на стан природних ресурсів викликають необхідність інститутам публічної влади здійснювати ряд додаткових витрат в управлінні навколишнім середовищем. Ці витрати пов'язані з проведенням попереджувальних заходів, які впливають на стан природних ресурсів, зменшують ступінь забруднюючих чинників для екології та на вплив забруднення на людину. Відтворюючі заходи забруднень природи здійснюють підприємства по зменшенню шкідливих викидів. Це заходи по будівництву очисних приміщень, впровадженню екологічних технологічних ліній все, що зменшує економічні витрати [45]. Витрати на компенсацію збитків разом із власне збитками складають економічні збитки, які є комплексною величиною. Сюди входить сума коштів на основні локальні збитки, які ведуть до втрати здоров'я населенням; б) втрати для комунального господарства; в) сільського та лісового господарств; г) промисловословим підприємствам [45].

Аналіз проведені фахівцями у сфері екології Америки показав, що структура збитків від економічних чинників, які забруднюють повітряни простір стоять на першому місці серед причин, що впливають на стан здоров'я (37,9 %), на другому місці комунальні й побутові господарства (31,7 %), на третьому – транспортні засоби і об'єкти промисловості (29,8 %) [42].

Збитки, що викликають шкоду здоров'ю громадян населення викликають недовиробництво національного продукту, приводять до великих втрат на робочих місцях у зв'язку з лікарняними, викликають зростання додаткових витрат на надання медичних послуг, виплати по втраті працездатності тощо. Найбільш насущною проблемою як і раніше залишається високий рівень передчасної смертності дорослих. За останніх 19 років він зріс більш ніж на 26% і становить 15,3 на 1000 осіб. Надвисока смертність населення працездатного віку обумовлена неприродними причинами (рівень смертності майже в 2,5 рази перевищує відповідні показники в розвинених і в 1,5 рази - у країнах, що розвиваються). Вважаємо неможливим заперечувати вирішальний внесок у ці негативні процеси двох головних чинників: багаторічній соціально-економічній кризи (65,2% померлих від хвороб систем кровообігу) як результату непродуманої макроекономічної політики і стану навколишнього середовища (12,5% померлих від новоутворень) [48].

Висновки до 2 розділу

Аналіз практичних аспектів функціонування системи публічного управління в сфері природозбереження на територіальному рівні показав, що порушення екологічних норм в регіонах викликає зростання збитків на відновлення комунального господарства, стану здоров'я населення територіальних громад, викликає ріст додакових витрат очищення повітря, водних басейнів, ґрунтів, відновлення екологічної інфраструктури тощо. Зростає збитковість сільськогосподарської галузі, у зв'язку з необхідністю очищення сільськогосподарської продукції, знижується цінність посівних земель, пасовищ у зв'язку з забруднюючими чинниками. Забруднюючі чинники завдають великої шкоди лісовим ресурсам, стану атмосферного повітря, приводять до збільшення витрат на капітальний ремонт, передчасну утилізацію обладнань.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Практико-орієнтовані підходи в управлінні екологічним розвитком регіонів визначаються програмно-цільовим, кластерним та проектно-орієнтованим спрямуванням управлінської діяльності при формуванні та реалізації політики екологічного розвитку регіонів. Програмно-цільовий підхід – це спосіб формування системи цільових планів і програм вирішення важливих загальнодержавних і регіональних проблем.

Сутність підходу полягає у визначенні основних цілей соціально-економічного розвитку навколишнього середовища та розробки взаємопов'язаних заходів досягнення їх у визначені терміни з збалансуванням ресурсного забезпечення. Використання програмно-цільового підходу дозволяє комплексно вирішити проблеми охорони довкілля на території окремого регіону, в тому числі: 1) узгодження цілей і завдань екологічних програм з цілями та завданнями інших довгострокових цільових програм регіону; 2) врахування масштабності, складності та різноманітності проблем екологічного розвитку регіону; 3) поєднання адміністративно-контрольних та економічних засобів управління в галузі охорони навколишнього середовища; 4) послідовна інтеграція екологічних цілей в процес сталого розвитку регіону; 5) скоординованість встановлення та досягнення збалансованості поточних та перспективних екологічних цілей; 6) формування сприятливих умов для «зелених» інвестицій в економічний простір регіону [43].

Таким чином, реалізація програмно-цільового підходу в управлінні екологічним розвитком регіону передбачає розвиток регіональних екологічних програм, які можуть бути частиною загальної стратегічної програми соціально-економічного розвитку країни. Отже, на регіональному рівні, програмно-цільові підходи, в формуванні екологічної політики, є найбільш прийнятними в умовах невизначеності перспектив майбутнього соціально-економічного

розвитку України. Крім того, подальше реформування системи публічного управління, завершення процесу децентралізації та регіоналізації владних повноважень у сфері охорони навколишнього середовища, теж носить програмно-орієнтований характер.

Нагальними, є питання визначення просторових меж регіону до рівня підвищення результативності управління при здійсненні регіональної екологічної політики, яка нині здійснюється на основі завершення адміністративно-територіального поділу областей. Система бюджетного фінансування програм соціального та еколого-економічного розвитку регіонів та оцінка результатів виконання розроблених екологічних програм, для розвитку територій, будуються за цими ж принципами.

Серед перспективних підходів до формування просторових меж в процесі реалізації регіональної екологічної політики є кластерний підхід, який домінує у світовій тенденції реалізації цілей збалансованого розвитку на всіх рівнях - міжнародному, національному, регіональному. Кластеризація сприяє формуванню ефективної моделі екологічної політики регіонів. На основі створення екологічних кластерів, що стало поширеною практикою в Україні, можна об'єднати та інтегрувати зусилля органів публічної влади, економічних суб'єктів, наукових інститутів і громадськості для досягнення цілей сталого розвитку регіону.

Кластер – це сукупність споріднених галузей, що обслуговують середній і малий бізнес, наукові та навчальні інституції, що формуює кадровий та інноваційний потенціал, достатні людські ресурси і отримує синергетичний ефект взаємодії показників соціально-економічного та екологічного розвитку регіону. Найбільш ефективний рівень розвитку територій може виникнути в інтегрованій еколого-економічній системі, тобто еколого-орієнтованому кластері, «Господарські комплекси, в яких індивід і економічні суб'єкти пов'язані в єдиний цикл, таким чином, що процеси господарської діяльності взаємодіють є процесами відтворення компонентів екосистеми» [12].

Значною мірою створення та розвиток регіональних кластерів сприяє їх інституціоналізації на державно-громадському рівні адміністрування в регіоні, що виявляється при формуванні в системі інституційних ознак соціально-еколого-економічного кластеру. Інституційні компоненти регіональної кластерної моделі перетворюються у цілісну систему сталого розвитку, який має передбачати вдосконалення правового регулювання та організаційно-економічного забезпечення діяльності, оптимізацію соціальної, економічної та екологічної складових.

Таким чином, створення екологічного кластеру передбачає: по-перше, визначення просторових меж, виробничого потенціалу, інфраструктури обслуговування і людського потенціалу; по-друге, залучення головних суб'єктів в екологічний кластер, а саме, органів влади, місцеві адміністрації, економічних організації, громадськості, наукових інститутів; в третій, формування організаційно-управлінської системи кластеру та визначення його функціональних завдань; по-четверте, формування і реалізацію екологічної політики кластеру; по-п'яте, виділення та впровадження інструментів управління соціально-економічним та екологічним розвитком кластеру; по-шосте, розвиток системи критеріїв оцінки результативності та ефективності функціонування кластеру в контексті збалансованого розвитку соціальної, економічної та екологічної складових.

Таким чином, використання кластерного підходу при формуванні політики екологічного розвитку регіону сприяє покращенню процесу підготовки та реалізації політики екологічного, економічного та правового розвитку природного потенціалу регіонів. Створення еколого-економічного кластеру та визначення його просторових меж, сприяє інституціоналізації розвитку екологічної інноваційної політики в регіоні, забезпечує створення і зміцнення зв'язків між державними, економічними, соціальними та громадськими суб'єктами. Проектно-орієнтований підхід у формуванні та реалізації регіональної політики екологічного розвитку передбачає використання інструментів управління проектами, бенчмаркінгу у сфері

екології, екологічного маркетингу в контексті сталого розвитку територій. Сьогодні актуально використовувати проектно-орієнтований підхід в технологіях управління, в процесі реалізації стратегічних програм екологічного розвитку та кластерів територіальних громад.

Управління проектами в публічній сфері – це процес інституціоналізації в програмно-цільовому форматі методів втручання органів влади чи місцевого самоврядування в соціальну дійсність з метою вирішити суспільних проблем. При цьому в умовах обмеженого часу і створюються ресурси, унікальні продукти чи послуги, яких ще не було, розроблені раніше і відрізняються від існуючих аналогів. Таким чином, адміністрування проектів або управління проектами в галузі екології розвиток регіону можна визначити як процес інституціоналізації у програмно-цільовому форматі методів втручання органів влади для досягнення цілей сталого збалансованого розвитку регіону та держави загалом.

У контексті екологічного розвитку регіонів публічне управління проектами як шлях адміністрування сфери реалізації політики сприятиме: 1) інституціоналізації програмно-цільових інструментів регіональної екологічної політики; 2) сформує єдину регіональну інформаційну систему за проблемами екологічної безпеки регіону; 3) координації та інтеграції зусиль і ресурсів усіх верств суспільства для досягнення цілей сталого розвитку в області [45].

Система екологічного менеджменту є частиною загальної системи управління, яка включає організаційну структуру, планування діяльності, розподіл обов'язків, впроваджень, оцінку досягнутих результатів впровадження та вдосконалення екологічної політики, цілі та завдання. Основою екологічного менеджменту як екологічного центру системи управління є екологічні стандарти: міжнародні (ISO 14000) і національні, державного рівня (Держстандарти України), а основними інструментами є екологічний аудит, екологічний моніторинг, екологічне нормування, екологічна сертифікація та маркування.

У формуванні та реалізації стратегічних напрямів політики екологічного розвитку регіону застосування управлінсько-орієнтованого підходу сприятиме: 1) створенню організаційної структури управління, заснованої на принципах економічного регулювання; 2) посилення корпоративної екологічної відповідальності економічних суб'єктів в регіоні; 3) розвиток «зеленої» регіональної економіки. Для визначення управлінського потенціалу для обрання практико-орієнтованих підходів в управлінні екологічним розвитком регіонів потрібно широко застосовувати соціологічні методи експертного опитування серед суб'єктів державного управління у сфері екології.

Запропоновані механізми та інструменти відповідають основним принципам практико-орієнтованого підходу в управлінні екологічним розвитком регіону через виконання цільових комплексних програм, кластерного через створення та розвиток екологічних кластерів у регіоні, управлінсько-орієнтованого підходу через розробку та впровадження екологічних проектів, «зеленого» маркетингу, соціального партнерства; орієнтованого на менеджмент підходу, шляхом застосування інструментів екологічного менеджменту. Відповідно до отриманих результатів вищеназвані підходи до природокористування в області мають найвищі показники, а саме розроблення та впровадження цільових комплексних програм соціального та еколого-економічного розвитку регіонів та країни і цілому. Інструменти екологічного менеджменту мають великий відсоток потенційних можливостей для реалізації пріоритетних екологічних проектів, для посилення співпраці між регіональними органами влади у сфері охорони навколишнього середовища, бізнес-структурами та екологічною громадськістю.

Виходячи з результатів теоретико-методологічного аналізу, можна визначити основні напрями вдосконалення системи управління в сфері розвитку довкілля на регіональному рівні. У цьому напрямку, досить плідно працюють сучасні вчені та дослідники по виявленню регіональних екологічних проблем; визначенню потенційних джерел фінансування екологічної сфери регіону; створенню екологічної інфраструктури, яка буде сприяти залученню

бізнес-структур, зокрема кластерних, до вирішення проблем навколишнього середовища; контролю за фінансуванням і виконанням екологічно-орієнтованих регіональних інвестиційних програм і проектів; розробці нових організаційно-економічних механізмів для екологічного менеджменту як на регіональному рівні, так і на рівні підприємств [21].

Наступним напрямом вдосконалення механізму формування та реалізації регіональної екологічної політики є розвиток державно-приватного партнерства та посилення екологічної відповідальності бізнесу та суспільства. Також, важливе значення має розвиток системи економічного стимулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища; формування єдиної регіональної системи моніторингу довкілля; реформування системи публічного управління у сфері охорони навколишнього середовища в напрямку переходу до інтегрованої державно-громадської адміністрації; посилення контролю та відповідальності з боку держави і громадськості; адаптація державної екологічної політики до європейських стандартів та найкращих світових практик тощо.

Поступовий перехід від директивного державного управління до демократичних механізмів публічного управління державою і суспільством в екологічній сфері, можна визначити шлях оптимізації функцій громадськості та органів влади в адмініструванні екологічними об'єктами та у сфері формування та реалізації політики екологічного розвитку регіонів відповідно до обраного підходу. Для того, щоб розвивався кластерний підхід потрібно розробити нормативно-правову базу для створення і функціонування екологічних кластерів, активізувати інформаційне забезпечення сприяння кластеризації регіонів України серед суб'єктів екологічної політики, мотивувати регіональні і місцеві органи та екологічну громадськість.

Державним інститутам потрібно посилити економічні стимули розвитку України по створенню екологічних кластерів, посилити екологічність соціально-економічних програм і стратегій збалансованого розвитку регіонів з конкретними планами дій і заходів, а також розробити методику чіткого

визначення результатів і термінів. В цьому напрямі важливе значення має посилення функціональних повноважень регіональних і місцевих органів влади у сфері охорони навколишнього середовища, залучення всіх верств суспільства у розвиток та виконання комплексних цільових програм екологічного розвитку регіону на основі принципів міжгалузевого соціального партнерства.

за проектно-орієнтованим підходом:

Впровадження інструментів управління проектами в екологічних системах управління (управління проектним циклом, управління проектами організаційного розвитку державних органів і організацій, управління проектним офісом), потребує поширення технологій бенчмаркінгу в розробці проектів у сфері охорони навколишнього середовища, включення інструментів і механізмів екологічного маркетингу та маркетингу сталого розвитку територій в систему проектно-орієнтованого управління, розвитку та реалізації інвестиційних проектів з розвитку «зеленої» економіки.

Розвиток управлінсько-орієнтованого підходу сприяє запровадженню та зміцненню на регіональному рівні інструменти екологічного менеджменту, екологічного аудиту, екологічного моніторингу, стратегічної екологічної оцінки, екологічної сертифікації, екологічного маркування тощо. Законодавче закріплення та регламентація господарських механізмів та інструментів реалізації регіональної екологічної політики може бути забезпечено через впровадження та розповсюдження електронних засобів управління.

Розвиток територій є складним і багатогранним питанням, які досліджують ряд наук, але, в умовах еколого-економічної і воєнно-політичної кризи, одними з головних пріоритетів територіального розвитку є питанням екології. Разом з тим, екологічні проблеми мають глобальний характер і їх вирішення належить до компетенції міжнародних екологічних організацій, урядів екологічно орієнтованих країн тощо. В Україні в період воєнного стану ці питання повинні знаходитись насамперед у компетенції центральних органів влади на державному рівні та органів місцевого самоврядування територіальних громад.

Одним із ефективних методів аналізу екологічного стану територій, природокористування в територіальних громадах є застосування інструментів очищення навколишнього середовища, метод Habitat. Методика запропонована ООН і активно впроваджується для аналізу екологічного статусу територій. Інструменти методики оцінювання ступеня екологічного розвитку територій можуть бути застосовані на рівні аналізу територіального розвитку одного з міст, громад або регіонів України. На основі проведеного аналізу розроблено алгоритм оцінки екологічного стану території, розроблено напрями та шляхи формування екологічної політики на територіальному рівні через використання ефективних механізмів публічного управління розвитком територій.

При застосуванні запропонованої методики потрібно враховувати, що екологічні проблеми набувають глобального характеру, зміна клімату призводить до масових стихійних лих, негативно впливає на життя і здоров'я людини. Для оцінки екологічного стану територій України потрібно також враховувати вплив воєнних дій, руйнацію екологічної інфраструктури населених пунктів. За даними ООН, прогнозується збільшення середньої температури на планеті, що змінить умови життя майже 20% населення світу[1].

Значною проблемою є не лише температурні рекорди та викликані ними природні катаклізми, зміни рівня Світового океану в результаті танення льодовиків приводять до поступового затоплення територій, які зараз активно використовуються людиною. Ці райони в основному є туристичними центрами, оскільки вони розташовані на узбережжях морів і океанів, для багатьох країн індустрія туризму є однією з головних умов для економічного розвитку. Водночас руйнування туристичної інфраструктури може призвести не лише до вимушеного переселення населення на інші території, а й до знищення господарської діяльності країн, ВВП яких більше половини складається з доходів від туризму. Таким чином, викликані глобальні зміни через екологічні проблеми впливають не тільки на довкілля, а й на життя людей, їх здоров'я шляхом створення умов для комфортного життя, ведення бізнесу та здоров'я

через чисте повітря, доступ до чистої питної води, натуральних продуктів харчування тощо [2].

Територіальне управління та державне регулювання екологічних ризиків розвитку територій передбачає визначення пріоритетів територіального розвитку. Основним пріоритетом розвитку територій мають бути питання екології та охорони навколишнього середовища, оскільки вони мають глобальний характер і відіграють значну роль у забезпеченні рівня життєзабезпечення населення.

Питання екологічного розвитку на територіальному рівні розглядаються в працях багатьох вчених, а саме Пітера Бріджвотера, Кайла Хеммінга, Едмунда, Олексенка Р., Колокольчикової І., Сизоненка О. [3]. Але, сьогодні потрібно визначити особливості удосконалення сучасної екологічної політики держави в територіальних громадах та регіонах, ці питання потребують подальших досліджень та розвитку.

Стратегічний розвиток територій неможливий без визначення його пріоритетів, які доцільно розглядати у відповідності до концепції сталого розвитку. Концепція сталого розвитку визначила глобальні цілі сталого розвитку людства, аналізуючи її стає очевидним, що більшість цілей або безпосередньо ідентифікують екологічні проблеми або тісно пов'язані з ними. Тому, доцільно враховувати навколишнє середовище, як ментальну складову, як елемент сталого розвитку та пріоритет територіального розвитку. Визначити основні екологічні проблеми за допомогою методології ООН оцінки стану територій можна через оцінку наявності чистої питної води, оцінку санітарного стану території, поводження з сміттям, оцінку енергоефективності та результативності механізмів територіального управління.

Ці основні пріоритети можна взяти за основу оцінки екологічного стану території, на приклад стану екології Житомирської області за основними пріоритетами. До складу водного фонду Житомирської області входять річки, озера, болота, ставки, водосховища, канали, водойми. Усі водотоки та водойми Житомирської області належать до басейнів річки Тетерів, що охоплює значну

частину території. В області водні ресурси є одним із головних чинників розвитку та розміщення продуктивних сил, вони визначають рівень життя і здоров'я населення. Водопостачання в Житомирській області відбувається за рахунок місцевих водних ресурсів, при тому, що підземні водоносні горизонти містять значні ресурси високоякісної води. Кліматичні умови в області сприятливі для забезпечення населення питною водою і запобігання пересихання водних артерій.

Наступний пріоритет – забезпечення енергоефективності розвитку територій, це питання є одним із ключових для місцевої влади в умовах руйнації енергетичної інфраструктури, що викликано воєнною агресією російської федерації, це стосується не лише екологічної, а й економічної складової питання територіального розвитку. Розвиток енергоефективності територій може бути забезпечений шляхом реалізації проектів у напрямку зниження енергоспоживання будівель, насамперед соціальних будівель та сучасних промислових об'єктів, житла, шляхом надання консультацій органам влади різних рівнів та місцевим громадам щодо зменшення енергоспоживання, створення освітніх майданчиків у напрямку ознайомлення з перспективами впровадження енергоефективних технологій територій, пошук партнерства та фінансової підтримки енергоефективних проектів, проведення енергоаудиту будівель і споруд, забезпечення екологічного моніторингу систем теплопостачання, енергопостачання.

Висновки до розділу 3

Територіальні громади повинні забезпечити формування системи комплексної підготовки енергоаудиторів та енергоменеджерів для місцевих органів влади, збезпечити поширення принципів енергоефективного життя серед молоді, приймати інноваційні рішення управління енергетичним сектором. Алгоритм взаємодії органів державної влади та зацікавлених сторін, у реалізації екологічних проектів розвитку територій, повинен виходити з

пріоритету формування механізмів управління доступом до чистої питної води, переробки відходів та забезпечення енергоефективності.

Ці аспекти екологічного розвитку територій можуть бути досягнуті спільними зусиллями органів публічної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та громад в питаннях збереження навколишнього середовища. В цих проектах, особливу роль повинні відігравати екологічні організації та громадськість територіальних громад, саме вони найбільше зацікавлені в реалізації місцевих пріоритетів екологічної політики.

ВИСНОВКИ

За результатами теоретичного аналізу можна зробити висновки, що формування та реалізація політи екологічного розвитку може проводитися як у контексті традиційних та практико-орієнтованих підходів до управління, які базуються на принципах сталого розвитку (кластер і менеджмент-орієнтовані підходи), а їх комплексне застосування сприятиме розвитку регіону в соціальному, економічному та екологічному аспектах. Найбільший управлінський та ресурсний потенціал, за результатами експертного опитування, має цільовий і управлінський підходи до управління екологічним розвитком регіону.

Серед провідних напрямів оптимізації публічного управління у сфері природоохоронного розвитку області можна виділити наступні:

- вдосконалення екологічного законодавства та регуляторна політика у сфері розподілу бюджетного фінансування на охорону навколишнього середовища в регіонах;

- створення умов для розвитку регіональних екологічних кластерів та запровадження регіональної системи екологічного менеджменту;

- поширення державно-приватного та громадського партнерства в управлінні екологічним розвитком регіону.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що екологічні проблеми мають глобальний характер, цей чинник ускладнює техногенні впливи на навколишнє середовище і ускладнює вирішення екологічних проблем на територіальному рівні. Зокрема, вирішення екологічних проблем територій з метою забезпечення їх сталого розвитку, актуалізує питання доступу до чистої питної води, енергоефективність та управління відходами в територіальних громадах. Регіональний аналіз показав високу актуальність цих проблем, їх екологічної та економічної складових, впливи цих проблем на комплексний розвиток територій. В результаті дослідження відображено необхідність тісної взаємодії державного, приватного та громадського секторів у сфері вирішення

екологічних проблем розвитку територій шляхом реалізації екологічних проектів місцевого характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрієвський І.Д. Концепція реформування економічного механізму упровадження платежів за користування надрами. *Фінанси України*. 2004. №7. С.75-85.
2. Афонін Е., Гонюкова Л., Войтович Р. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики: монографія. К. : ЦСІРДС, 2006. С.160.
3. Балабаєва З. Демократичне врядування: поняття та сутність. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 3 (31). С. 4–11.
4. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика: монографія. К.: РВПС України, 2002. С.250.
5. Безверхнюк Т.М., Саханенко С.Є., Топалова Е.Х. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні: монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. С. 328.
6. Бистряков І.К., Пилипів В.В., Драган І.О. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: монографія. К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку», 2012. С.400.
7. Букринський Б.В. Ковалева Н.Г. Екологізація політики регіонального розвитку: монографія. Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. С.328.
8. Буркинський Б. В., Ковалева Н. Г., Розмарина А. Л. Проблемы инвестиционного менеджмента в природоохранной деятельности: монографія. Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2001. С.231.
9. Веклич О., Яхєєва Т. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку України. *Економіка України*. 2004. № 12. С. 73–80.

10. Веклич О. Экологический фактор формирования конкурентоспособности национальной экономики. *Экономика Украины*. 2005. №12. С.65-72.

11. Галушкіна Т.П., Грановська Л.М. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм: монографія. Одеса, 2009. С.372.

12. Данилко В.К. Екологічне страхування: реалії та перспективи. *Статистика України*. 2004. №3. С. 89-91.

13. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию от 14.07.1992. *Международное публичное право : сборник документов*. Москва: БЕК, 1996. Т. 2. С. 135-138.

14. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку (26 серпня – 4 вересня 2002 р., Йоханесбург). К. : «Муніципальна програма сталого розвитку України», 2004. С.73.

15. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. №1602. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. ст.195

16. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року № 1621. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. ст.352.

17. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р., № 45. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 8. ст.54

18. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 року № 1864. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. ст.502.

19. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» від 21.09.2000р. № 1989. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 47. ст.405

20. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. ст.650

21. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. ст.170

22. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. ст.190.
23. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. ст.70
24. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. ст.218.
25. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. ст.546.
26. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 51. ст.548
27. Капіталізація природних ресурсів: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. акад. НААН України М.А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України. 2014. С. 268.
28. Карташов Є.Г. Державне управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем: теорія, методологія, практика : монографія. Київ: ТОВ "ДКС-Центр", 2015. с.378.
29. Карташов Є.Г. Інвестиційна складова в процесі формування механізмів державного управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем. *Менеджер: Вісник Донецького державного університету управління*. 2014. № 2(68). С. 55-60.
30. Карташов Є.Г., Драган І.О., Дацій О.І. Державне та регіональне управління: підручник; за заг.ред. Є.Г.Карташова. Київ: Освіта України, 2019. с. 248.
31. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. С.84.

32. Конвенція «Про біологічне різноманіття» від 5 червня 1992 р. (Ріо-де-Жанейро, Бразилія) ; ратифікована Законом України від 29 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. С. 277–189.
33. Конституція України від 28.06.1996 № 254к. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141
34. Концепція екологічної освіти України від 20.12.2001 р. № 13/6-19. *Інформаційний збірник МОН України*. 2002. № 7. С. 3–23.
35. Концепція переходу України до сталого розвитку. URL: www.greenparty.ua/news/greenparty/green-party_17371.html
36. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи: монографія. К. : МАУП, 2000. С. 384.
37. Лазор О. Я. Екологічна політика України: європейський вибір. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2003. №3. С. 443–449.
38. Лобановская О., Швебс Г. Формирование экологического сознания и ноосферного общества. *Экология*. 2001. № 1. С. 16-18.
39. Мельник Л. Г. Екологічні передумови суспільного розвитку: ретроспективний аналіз, погляд у майбутнє. *Регіональна економіка*. 1999. №2. С. 25–36.
40. Мищенко В., Данилишин Б. Природноресурсная рента и рентная политика в Украине. *Экономика Украины*. 2003. №12. С.4-14.
41. Нешик С. Сучасний стан природного середовища в Україні. *Управління сучасним містом*. 2004. № 1/1-3(13). С.67–72.
42. Огляд результативності природоохоронної діяльності. *Європейська економічна комісія Комітет з екологічної політики. Організація Об'єднаних Націй*, Нью-Йорк і Женева, 2007. 247 с.
43. *Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <http://old.mon.gov.ua/images/files/.../konserpcia.doc>.
44. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. том 1. С. 9. стаття 3248.

45. Реймерс Н. Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы) : монография. Москва: Россия молодая, 1994. с.367.
46. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» від 25 травня 2011 р. №577. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
47. Рубцов В. Інструментальне забезпечення регіональної політики. *Інститути та інструменти розвитку територій на шляху до європейських принципів*. Київ: Центр Ін-т Схід-Захід, 2001. С. 41-65.
48. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. К. : ДУ ІЕПСР НАН України. 2017. С. 864.
49. Хвесик М.А., Степаненко А.В., Обиход Г.О. Екологічна і природно-техногенна безпека України у вимірах четвертої промислової революції : монографія. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2018. с. 440.
50. Хлобыстов Е.В., Жарова Л.В., Чернова Т.Л. Эколого-экономические основы устойчивого развития производительных сил региона. Симферополь.: Таврия, 2009. С.198.
51. Цыкало А., Чёрная Т. Основы экологической культуры. Одесса : ОГЭУ, 2001. Ч.1. с.100.
52. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. Екологічне управління. К.: “Либідь”, 2004. С. 431.
53. Шимова О. С. Политика природопользования как фактор устойчивого развития среды. *Проблемы управления*. 2001. № 1. С. 51-56.
54. Офіційний сайт ООН <https://www.un.org/>
55. Концепція сталого розвитку ООН <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>